

1

На богослужінні в невеличкій церковці Святого Георгія в Сурдулиці того дня було досить людно. Анатолій Лазаревич стояв перед входом до церкви і потискав руки вірянам. Був утомлений, спина боліла. Таки треба вранці робити вправи на розтягування хребта — як порекомендував лікар, але вже кілька днів відганяв від себе цю думку. У березні йому виповниться шістдесят дев'ять, та й щоденне стояння на ногах аж ніяк не полегшувало болю в попереку.

Анатолій простягнув руку останньому вірянину, який вийшов із церкви:

— Нехай Бог благословить кожен крок у твоєму житті.

Подейкували, що отець передає людям спокій та мир і що люди йому вдячні за це. «Добре слово допомагає очистити душу, — подумав священник, — і лише Богу відомо, скільки тепер душ потребує допомоги».

— Усього найкращого, отче, — мовив парафіянин на відході.

Анатолій усміхнувся й побажав йому:

— Хай береже вас Господь.

Чоловік кивнув у відповідь і спустився сходами.

Священник дивився услід людям, які поволі віддалялися від церкви. На вулиці стало холодніше, температура опустилася нижче за нульову позначку. Синоптики прогнозували, що падатиме сніг. Отець Анатолій уже хотів повернутися до храму, аж раптом помітив,

що хтось за ним спостерігає. Незнайомець стояв трохи осторонь, вдивляючись у нього. На голові мав шапку, насунуту на саме чоло, а шарфом був закутаний до самого носа, так що видно було тільки очі. Їхні погляди зустрілися, і чоловік підняв руку на знак вітання. Анатолій Лазаревич кивнув йому, і пара, яку він видихнув, білою хмаринкою замерехтіла перед його обличчям.

— Добрий день, — привітався чоловік, зупиняючись перед отцем.

У погляді незнайомця Анатолій відчув докори сумління. Їх він одразу зміг розпізнати завдяки багаторічному досвіду, набутому під час сповідей.

— Здрастуйте. Чим можу вам допомогти?

Чоловік уважно подивився на священника. В його світлих очах майнув відблиск, наче відсвіт на поверхні води.

— Мені вже ніхто не може допомогти.

— Бог допомагає усім, сину мій. Треба тільки попросити в нього про милість.

Чоловік простягнув руку. Анатолій Лазаревич помітив, що в ній був зошит.

— Це вам.

— Мені? — перепитав отець, узявши зошита й знову пильно вдивляючись незнайомцеві у вічі.

Той опустил очі.

— Прочитайте, отче. Будь ласка.

Анатолій Лазаревич відчув каяття, ніби пори на шкірі незнайомця розкрилися й випустили в повітря неприємні емоції.

— Хочете зайти зі мною до церкви?

Чоловік підвів голову.

— Дякую, отче, але для мене вже запізно.

Священник розпізнав смуток у світлих очах. Глибокий смуток, який залишає шрами.

— Сповідь зцілює, сину мій.

Чоловік похитав головою. Раптом шарф зісковзнув з його носа, відкривши ніжне обличчя, що різко контрастувало з пронизливими очима. Незнайомець швидко поправив шарф і натягнув його високо на ніс. Анатолій Лазаревич підняв руку й поклав чоловікові на плече. Їхні погляди пересіклися й повисли в холодному

листопадовому повітрі. Між ними запала тиша, рука священника зісковзнула з плечей чужинця.

— Те, що ви прочитаєте... — почав незнайомиць, — має залишитися між вами та Богом.

Чоловік витяг із кишені срібний ланцюжок із маленьким медальйоном. Відкрив його, і Анатолій Лазаревич упізнав святого на мініатюрному образі.

— Святий Пантелеймон.

— Колись ви дали мені його. Не пригадуєте, отче?

Старий священник підвів очі на незнайомця. Спогад промайнув у його мозку, і він раптом зрозумів, хто стоїть перед ним. Холод пробіг по тілу. Чоловік простягнув руку й сунув медальйон Лазаревичу в руку. Той розтулив рота, аби щось сказати, але прибулець розвернувся й пішов геть. Отець дивився вслід чоловікові, який хутко віддалявся, аж тут відчув щось мокре на носі. Підвів голову й глянув на небо. У повітрі кружляли дрібненькі сніжинки. Священник глибоко вдихнув, аж легені заболіли від холоду. Потім зайшов до церкви Святого Георгія та зачинив за собою масивні двері. Повітря всередині було холодним, пробираючи до кісток. Він підійшов до святої води і занурив у неї три пальці. Перехрестився.

— Святий Боже, дай мені сили та міці. Амінь.

Сів на одну з лавок, розгорнув зошита й почав читати.

1973 рік

Нижні Романівці, Сербія

Будинок, у якому мешкала Сніжана Радойкович із сином, стояв біля старого цвинтаря за головною дорогою, що вилася з гори уздовж Романівської річки. На кладовищі було чимало надгробків, за якими ніхто не доглядав, деякі були повалені, деякі геть зарослі. Син завжди боявся, коли вони йшли навпростець повз могили до сусіда Живка по молоко. Він міцно стискав мамину руку і намагався не розплющувати очей, щоб не бачити зарослих надгробків і хрестів, які стриміли із землі.

— Нумо, не будь таким страхопудом, — сказала мама, прискорюючи крок, а він намагався не звертати уваги на чорно-білі обличчя, що вдивлялися в нього з усіх боків.

Найбільше хлопчик боявся старого з довгими вусами та бородою. Відчував спиною його погляд, що впивався в нього і слідував за ним до кінця шляху. Лише після повернення додому знову почувався в безпеці.

Батька хлопчик не знав, той помер ще до його народження. Мама сказала, що так краще, бо Любиша Радойкович був поганою людиною. Після батька залишилася лише велика чорно-біла світлина на кухонній стіні, на якій він сфотографований разом із братом Райком. Чоловіки стояли під високим горіхом у саду й серйозно дивилися в об'єктив. Дядько Райко жив у хаті трохи вище, біля лісу. Мама сказала, що він такий же, як і його брат.

Надворі йшов дощ, тож хлопчик вмовстився на лавці під вікном і грався вервицею. Пальцями обмацував дерев'яні кульки, з'єднував їх у коло і м'яв у долоні, доки мама насипала у велику миску борошно та цукор, додавала маргарин, яйця, молоко та мед.

— Лале, ти знаєш, що я роблю?

Він похитав головою.

— Те, що ти любиш найбільше.

— Медовий торт!

Мама всміхнулася і кивнула. Краплі дощу бризкали по шибці, а його серце билосся в ритмі чистої радості.

— Допоможи мені, — попросила мати.

— Так, мамо.

Хлопчик поклав вервицю на стіл, і мама показала йому, як брати, розкачувати і місити тісто. Він занурив пальці в м'яку масу й почав розкачувати її по присипаній борошном поверхні. Це було дивно, але й приємно. Мати всміхалася синові, і він пишався тим, що вже достатньо великий, щоб допомагати їй.

— А зараз іди і вимий руки.

Він зліз з лавки й пішов до ванної кімнати. Почув, як відчинилися вхідні двері. Зазирнув крізь щілину в дверях й угледів край плаща, з якого стікав дощ.

Почув, як мати сказала:

— Дай мені спокій, що з тобою?!

Потому почув чоловічий голос, який крикнув:

— Всі знають, чим ти займаєшся!!! Про тебе всі говорять!!

Хлопчик побачив, як мати вибігла з дому, і зауважив плащ, який розвівався услід за нею.

— Суко! — долинуло з двору.

Хлопчик відчинив двері ванної кімнати і побіг у спальню. Заліз під ліжку і заплющив очі. Через кілька хвилин двері в кімнату зачинилися, щось важке впало на ліжку над ним. Він затамував подих.

— Відпусти!!!

— Курво, курво, курво!!!

Поверхнєве дихання і крик матері:

— Припини, зупинись, будь ласка!

Ліжка почало рипіти, хлопчик почув сопіння. Мати стала кричати. Її крики заповнили кімнату. Раптом усе затихло. Він чув голосне калатання свого серця, страх повністю його паралізував. Щось почало капати йому на чоло. Він довго лежав під ліжком, не наважуючись поворухнутися, не сміючи дихнути. Ліжка скригнуло ще раз, він побачив, як ноги опустилися на підлогу й ступили до дверей — ті відчинилися, а згодом зачинилися. Коли йому здалося, що минуло достатньо часу, поволі виліз з-під ліжка. Те, що лежало на ньому, вже не було його матір'ю. Хлопчик вибіг з будинку.

Сльози, змішані з кров'ю, текли по його лиці. Він розсунув кущі руками й побіг крізь темряву. Гілки під ногами тріскали, а ті, що були високо, роздирали обличчя. Відчував, як калатає серце в ший. Йому здавалося, що вени ось-ось тріснуть. Мідний присмак

спустився десь у стравохід, він сплюнув кров. Раптом щось обвилло його ногу, спутало, і хлопець відчув біль у коліні. Простягнув руку й намацав перед собою корінь і мох. Не наважувався кричати. «Тихо, тихо, тихо», — стукало в мозку. В його свідомість вдиралися тисячі образів, про які не хотів думати. Побачені сцени стискали йому шию й душили, ліжко над ним продовжувало рипіти, а кров стікала на обличчя й змочувала волосся. Страх паралізував його і стиснув легені. Раптом він почув сопіння. Заплющив очі, по нозі потекла цівка сечі. З-за хмари визирнув місяць, і місячне сяйво освітило листя колючих кущів. Щось тепле торкнулося його шкіри. Він обернувся, але, перш ніж устиг закричати, його тіло гупнуло на землю. Мідний присмак замінив смак сирої землі.

1973 рік

Любляна, Словенія — Сурдулиця, Сербія

Темне небо раптом проясніло. Їхні серця почали битися швидше. Вона нахилилася до чиновниці — старшої, дещо кремезної жінки, яка сиділа по інший бік столу й дивилася просто в її мигдалеподібні очі крізь товсті окуляри. Це правда? Працівниця кивнула й усміхнулася. Про все вже домовлено. Тепер вона повернулася до чоловіка, який сидів поруч, і схвильовано взяла його за руку. Він чув? Він теж чув? Її голос тремтів. Чоловік обійняв її, і вона помітила в його очах сльози. Шість років очікування. Шість довгих і болісних років, протягом яких їхні стосунки були тонкою ниточкою, яка могла обірватися будь-якої миті.

Шлях був довгим, і їй зводило живіт від страху, що щось піде не так. Подружжя сиділо на задніх сидіннях орендованого автомобіля, дорога була вибоїстою, а згодом асфальт змінила ґрунтова дорога. Жінка взяла чоловікову руку і відчула, що в нього теж спітнілі долоні. Водій обернувся і пальцем вказав на озеро, що постало перед ними. Вона повернула голову й глянула у вікно. Раптом земля і небо злилися в міражі. Її серце защеміло від краси. Невидимий пензель наносив яскраві барви осені: червона, жовта й коричнева зміщувалися, ніжні й мовчазні берізки колихалися в синхронному танці зі сумними вербами, висока трава мерехтіла під синім небом, і все їй здавалося позачассям. Їй в око впали плавучі зелені острівці, які пливли поверхнею озера, котра була такою гладкою, ніби шліфоване скло, і її неспокій почав танути. Тепер вона відчувала впевненість. Бо природа, здатна вразити і повністю заспокоїти все, що роками нуртувало під її шкірою, подарує їм те, чого вони так довго чекали.

Через невеличке містечко Сурдулицю протікала Романівська річка, що радше нагадувала міський струмок, оскільки мала вузьке русло. Вулиці по лівий та правий боки цієї річки були міськими набережними, закутими в бетон. Ними виляся процесія весільних гостей і музикантів, які тримали в руках величезні труби та на всі груди сурмили в мундштуки, тож у повітрі гриміла музика безлічі мідних духових інструментів. Люди були одягнені в строкатий одяг, жіночі обличчя сяяли яскравим макіяжем, наречений і наречена

сміялися, а з кишень мокрих від поту сорочок стирчали купюри. Засмагли обличчя ховалися за тубами, корнетами, тромбонами та валторнами. Жінка дивилася на них широко розплющеними очима, намагаючись ввібрати гаму життя, що бризкала навсібіч.

Подружжя увійшло в будинок на вулиці Південноморавських бригад і піднялося сходами на третій поверх. Дружина важко дихала й була схвильована, її серце калатало в грудях. Вона глянула на жінку в темно-синьому костюмі:

— Де він?

— Товаришка Петрова його зараз приведе.

У роті пересохло. Двері відчинилися, у них стояв він. Прибула дивилася на його білу шкіру, світлі очі й майже біле волосся. Їй знадобилося кілька хвилин, аби отямитися. Вона всміхнулася йому і присіла. Взяла його за руку:

— Ти знаєш, хто ми?

Хлопчик кивнув.

— Мої нові батьки.

Жінка обняла його й відчула всю крихкість дрібних кісточок чотирирічної дитини.

Товаришка Петрова звернулася до її чоловіка:

— Вас поінформували про те, що з ним сталося?

Їй стиснуло в грудях.

— Щоб потім не передумали... Бо коли підпишете — назад шляху не буде.

Працівниця глянула на дитину:

— Скажи тітці й дядьку своє ім'я.

Хлоп'я вдивлялося в незнайомку. Його погляд був глибоким, як озеро, повз яке вони проїжджали.

— Лазар. Але всі називають мене Лале.

Вона достеменно знала, що шляху назад немає.

КОДЕЦЕВО

2

Із неба добряче сипало — лапаті сніжинки скрізь кружляли в повітрі. Сніг скрипів під ногами чоловіка, коли він на Словенській вулиці підходив до банкомата, освітленого неоновим синім світлом. Незнайомець натягнув на голову синю відлогу водонепроникної куртки «Helly Hansen», щоб сніг не летів у обличчя. З кишені дістав гаманець, із нього вийняв пластикову картку і вставив у отвір під екраном. Віконечко для цифр висвітилося перед його очима, погляд чоловіка упав на квадратні клавіші. Він увів чотиризначне число та обрав функцію «Вибрати суму». Тисячі вісімсот буде замало? На його банківському рахунку залишилося п'ятсот, але він гадав, що їх вистачить до п'ятого грудня — дня зарплатні. Чи справді вистачить тисячі вісімсот? Таки округлив суму до двох тисяч. Автомат загудів, і банкомат виплюнув гроші. Незнайомець поклав їх у гаманець, який знову сховав у кишеню. Сніг невтомно сипав й сипав, дороги оповилися білим плащем, а вогні снігоприбиральних машин здалеку наближалися до центру. Людей на Баварському дворі майже не було, лише кілька самотніх душ стояло на автобусній зупинці в очікуванні останнього автобуса, який відвезе їх додому. Чоловік уже відчував у животі приємне хвилювання, яке подразнювало його нервові закінчення, надсилаючи сигнали щастя в мозок й оп'янюючи без краплі алкоголю. Наркотики. Препарат дофаміну, серотоніну. Ейфорія як дисфункціональна форма розв'язання проблем

і втечі від реальності. Від чого він стільки років тікає? Смерть його сина, як і втрата жінки, яку кохав, більше не можуть бути виправданням. Залишалася лише одна відповідь, і він не хотів її чути. Воля незнайомця була слабкою не тому, що він не міг стати сильнішим, а тому, що не хотів позбуватися залежності, котра його роз'їдала, була його душевною хворобою, заповзаючи в кишки й згризаючи зсередини. Він усвідомлював, що йдеться про залежність; яка стала головним способом регулювання емоційного життя, його поведінка вже не була вибором, а захисним механізмом, від якого залежало виживання. А він просто хотів вижити.

Чоловік увійшов у будинок на вулиці Керсниковій, 10. Відімкнув двері й підійшов до поштових скриньок, розміщених уздовж стіни. Відчинив свою, дістав з кишені гаманець і витяг звідти всі платіжні картки. Поклав їх на металеве дно, зачинив дверцята й замкнув поштову скриньку. Потому розвернувся і вийшов з будинку.

На пішохідному переході перейшов Словенську цесту і ступив на тротуар. Чоботями підкидав свіжий сніг, і що більше наближався до Миклошичевої цести, то сильніше калатало його серце. Долоні почали пітніти, дофамін наповнив вени, адреналінова лихоманка вдарила в мозок і приголомшила його більш ніж за сто метрів від входу в казино, яке вабило розпростертими обіймами і з яким він установив любовно-ненависницькі стосунки, в котрих завжди перемагав сяючий напис «КАЗИНО РІО ЦЕНТРАЛЬ, ГРАЛЬНИЙ САЛОН». Він відчував, що сьогодні його вечір. У кишенях повно готівки, а за столом у блекджек чекають золоті можливості. Треба лише відчинити двері й увійти.

Штучне світло зі стелі виблискувало над головами нічних відвідувачів. Повітря в приміщенні було важким, смерділо спітнілими тілами — незнайомиць подумав, що, очевидно, щось сталося з вентиляцією. Він сів за стіл для гри в блекджек і спостерігав, як круп'є відпрацьованими та швидкими рухами роздає карти. Чоловік отримав чирвову вісімку і чирвову п'ятірку. Їхня сума... тринадцять. Він глянув на обернену карту круп'є — бубнову п'ятірку. Торкнувся двома пальцями зеленої поверхні ігрового столу, і хлопець із короткою стрижкою в уніформі казино дав йому карту. Кров ударила

в голову. Піковий туз. Ще раз постукав по столу, круп'є витягнув нову карту з колоди й поклав її перед ним. Знову клятий туз! Молодий працівник перевернув свою карту, це теж був туз. Чоловік програв. Круп'є пальцями згріб його фішки. Незнайомець узяв із купи перед собою дві фішки вартістю двісті євро й штовхнув їх уперед, закусивши нижню губу. Круп'є почав роздавати карти, у чоловіка на лобі виступили краплі поту. Бубновий король, хрестова дев'ятка круп'є. М'яз під ребрами пришвидшив роботу, раптово перескочивши з третьої швидкості на п'яту. Пікова двійка. Він знову дав пальцями знак видати йому нову карту. Круп'є взяв карту й перевернув її. Тепер чоловік уже дихав не легенями, а животом. Пікова дама. Разом... двадцять два. Його шлунок зсудомило. Круп'є забрав свої фішки. Незнайомцеві над верхньою губою виступив піт. Він узяв до рук дві фішки із цифрою п'ятсот і відчув у горлі калатання серця. Зробив ставку. Круп'є почав роздавати карти. Чирвовий туз, бубнова сімка. Чоловік спостерігав за швидкими пальцями працівника казино з наманікюреними нігтями. Хрестова дама. На середньому пальці мав тату персня із шипами. Круп'є перевернув свою карту, штучні лампи просвітлювали його коротку стрижку аж до шкіри. Чоловік на мить заплющив очі й затамував подих. Потому глянув на карту. У мозку шуміло, кров біла у венах, наче величезна хвиля, що падає з висоти в море. Пікова вісімка. «Блекджек!» — закричали водночас його легені, серце і мозок. Симфонія виграшної комбінації заповонила його тіло й за мить розбурхала, як ураган. Адреналін змішався з серотоніном, до них приєднався дофамін — і чоловік відчув екстаз, сильніший та інтенсивніший, ніж будь-коли. Виплата дорівнює трьом поділим на два. Круп'є поставив перед ним нові фішки. Чоловік узяв у руку склянку з віскі й усе випив. Потім згріб фішки й поклав у кишеню. Глибоко вдихнув, серце почало сповільнювати темп. І пішов до барної стійки за новою випивкою.

Казино було майже порожнім. Виняток становили галасливі жінки похилого віку, які сиділи за ігровими автоматами, тримаючи в руці свій горщик фішок, та розмовляли німецькою із сильним австрійським акцентом. Було також кілька постійних відвідувачів, таких же залежних, як і він, кожен зі своєю історією, і нікого з них не хвилювало, хто та інша особа, яку вони постійно зустрічають

у цій штучно освітленій дірі з низькою стелею, в дірі, в якій зникають банкноти і руйнується майбутнє багатьох сімей. Відвідувач підійшов до барної стійки. Міле кивнув йому й, не питаючи, поставив перед ним склянку із «джеком деніелсом» і трьома кубиками льоду. Той подякував і відразу зробив кілька ковтків напою. У горлі приємно запекло. Він подумав про жінку, з якою провів минулу ніч. К'яра, молода практикантка з адвокатської контори. Її гучні стогони все ще лунали в його голові, а перед очима досі стояло її спитнеле тіло, звиваючись під ним. Чи варто було зв'язуватися з нею? Чи уявляє він узагалі, хто ця жінка? Безумовно, в ній було щось, що його приваблювало. Але він усе одно не був певен, чи прагне нових стосунків — за всі ці роки холостяцького життя звик прислухатися лише до власних бажань, а попередній досвід йому підказував, що жінки завжди хочуть чогось більшого. Чи може він дати їй ще щось?

Чоловік вихилив напій до дна. Розрахувався готівкою і рушив до туалету. Проходячи повз жіночу вбиральню, краєм правого ока помітив щось, що змусило його мозок миттєво надіслати сигнал його ногам зупинитися. Він повернувся й крізь широку щілину між дверима заглянув її. Вона оперлася руками на раковину, очі мала заплющені. Незважаючи на те, що вони жили в одному місті, він не пригадував, коли бачив її востаннє. Стільки років минуло... Вона була одягнена у вузьку чорну спідницю, що вигідно підкреслювала її фігуру, та білу блузку з декольте доречної висоти. Її шкіра все ще була сяючою та гладкою. Дві довгі сріблясто-сірі сережки звисали з її крихітних вух, очі були підкреслені лінією, яка піднімалася трохи вище в зовнішніх кутиках повіки, створюючи враження, що шкіра навколо очей підтягнута, а отже, молодша. Очі жінки все ще були заплющені, губи злегка стиснуті, руки спочивали на раковині й злегка гойдалися вперед-назад. І тут вона розплющила очі. Минуло кілька секунд, перш ніж їхні погляди зустрілися в дзеркалі над раковинами.

Вона повернула до нього голову й промовила:

— Мію Ауреллі...

Тепер чоловік побачив, що вона геть п'яна. Підійшов до неї, її руки обвили його шию. Він упізнав парфуми «Dior», якими вона користувалася, запах миттєво заповнив його й відкинув у той час, коли вони ще жили разом. Жінка навалилася на нього всією вагою,

голову поклала йому на плече, а потім сповзла нижче. Він схопив її за талію і притримав, аби вона не впала.

— З тобою все гаразд, Віоло?

— Ці... Ці кля-ті підбори...

Вона нахилилася і зняла туфлі з щонайменше десятисантиметровими підборами. Тепер була значно нижчою за нього і раптом нагадала йому безпорадну дівчинку, яка потребує його допомоги. Вона підвела на нього погляд.

— Допоможи дістатися додому, Міо. Відвези мене.

Він не помилився.

Ліфт у будинку на Стрелиській не працював. Він тримав її за талію, щоб могла піднятися сходами, і штовхав уперед щоразу, коли вона піднімала ногу. Віола все ще була босоніж, однією рукою обіймала його за шию і спиралася на нього, в іншій руці тримала туфлі на високих підборах, які зняла, щойно вони зайшли в під'їзд. Їхній підйом тривав багато часу, а коли вони, задихані, зупинилися на дванадцятому поверсі, жінка оперлася на стіну й заплющила очі. Міо дивився на неї й раптом захотів, аби вони опинилися разом у ліжку й заснули. Лише зараз він збагнув, наскільки втомився. Віола розплющила очі й почала нишпорити в сумочці. Вийняла звідти ключі, вставила їх у отвір у замку й відімкнула двері. Обернувшись до Міо, запросила:

— Заходь.

Він хотів залишитися з нею, проте для годиться мовив:

— Віоло, я провів тебе, але тепер мушу йти.

Вона підійшла до нього і взяла за руку. Він не чинив опору. Разом із ним Віола зайшла до квартири та зачинила двері ногою.

Вони лежали в ліжку. Віолина шкіра пахла, а погляд проникав глибоко в нього. Міо погладив її шию й ковзнув рукою до грудей. Вона нахилилася до нього й поцілувала. Чоловік здригнувся — і перед очима промайнули спогади про те, як вони цілувалися на палубі вітрильника, гаряче сонце припікало, а вона лежала під ним і голосно стогнала. Він згадав чайку, яка сиділа на хрестовині щогли й спостерігала за ними.